

R I I G I K O G U

3. istungjärk. **Protokoll nr. 59 (20).**

1921. a.

Sisu: 1. Päewakorra täiendamine. — 2. E. I. S. T. P. Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele tööliste ametiühisuste kongresside keelamise kohta. — 3. E. I. S. T. P. Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele Harku kolonii kohta. — 4. E. Rahwa-erakonna Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele riigistatud mõisadest lahutamata karjamõisade ning renditalude korraldamise asjus. — 5. E. Rahwaerakonna Riigikogu rühma arupärimise ettepanek Wabariigi Walitsusele Seliküla wiinawabriku rendileandmise asjus. — 6. Põllutööministri seletus p. 5 nimetatud arupärimise asjus. — 7. Läbirääkimised p. 5 nimetatud arupärimise puhul. — 8. Ülemineku-wormeli wastuwõtmine p. 6 nimetatud seletuste puhul. — 9. Koosseisu komisjoni esitis Riigikogule rkl. Jüri Reinthal'i wabastamise asjus.

Riigikogu koosolek 28. juulil 1921. a. kell 10 hommikul Toom- pea lossi Walges saalis.

Kokku on tulnud 71 Riigikogu liiget. Koosolekut juhatab abiesimees K. Wirma.

Sekretääri kohal sekretäär A. Tupits. Walitsuse lauas: põllutööminister B. Rostfeldt.

Koosolek algab kell 10,15 min.

**1. Päewakorra Juhataja K. Wir-
täiendamine. ma:** Awan Riigikogu koos-
oleku. Päewakord on pal-
jundatult Riigikogu liigetele kätte antud. Kas tehtakse päewakorra asjus ettepane-
kuid? Sõna on rkl. Palwadrel.

A. Palwadre (sd.): Teen ettepaneku päewakorda wõtta koosseisu komisjoni esitis rkl. Reinthal'i wabastamise asjus.

Juhataja K. Wirma: Sõna ei soo-
wita, ma panen hääletamisele. (Hääle-
tatakse.) Wastu ei olda, seega on
see ettepanek vastu wõetud. Ettepanek on tehtud seda esimese päewa-
korra-punktina arutusele wõtta. Sõna on
korra kohta rkl. Schulbach'il.

A. Schulbach (töer.): Ma teen ette-
paneku seda asja 5-ks päewakorra-punktiks
wõtta, enne eelarwet.

Juhataja K. Wirma: On 2 ette-
panekut tehtud: 1) wõtta seda arutusele
1-se päewakorra-punktina, ja 2) wõtta teda
arutusele 5-da päewakorra-punktina. Ma
panen nad hääletamisele ses järjekorras,
nagu nad tehtud. (Hääletatakse.)
Enam hääli on 5-da punkti poolt. (Hüü-
ded kohalt: Ei ole.) Soowitakse hääle-
tämisele esimese ettepaneku. (Hääleta-

takse.) Poolt on 19 häält, vastu 23.
Panen uuesti teise ettepaneku hääletami-
sele. (Hääletatakse.) Poolt on 30
häält, vastu 19. Sellega on vastu
wõetud, et seda 5-da punkti all
arutada tuleb. Ma loen, et päewa-
kord wastawa parandusega vastu wõetud
on.

Riigikogu läheb 1-se päewakorra-punkti
juure.

2. E. I. S. T. P. Rk. (Arupärimise
rühma arupärimise- tekst: „Riigikogule
ettep. Wabariigi E. I. S. T. P. Riigi-
Walitsusele tööliste kogu rühma arupäri-
ametiühisuste kong- mine Wabariigi Wa-
resside keelamise litsusele tööliste ame-
kohta. tiühisuste kongresside
keelamise kohta.

Tänawu aasta aprilli keskel kokku kut-
suda kawatsetud ametiühisuste üleriikliku
kongressi pidamiseks ei annud herra sise-
minister luba, põhjendades sellel puhul esi-
tatud arupärimise peale wastates oma tegu-
wiisi sellega, et ta olla kongressi loa and-
mata jätnud puhtwormaalsetel motiividel:
kongressi kokkukutsujail — Tallinna ameti-
ühisuste kesknõukogul ja maatööliste ameti-
ühisuste liidul — puududa herra siseministri
arwates õigus üleriikliku ametiühisuste
kongressi kokkukutsumiseks. Kui tarwita-
takse aga seaduslikku teed, siis ei olla
siseministril midagi kongressi ärapidamise
wastu.

Hiljem anti uus lubapalwe, et kong-
ressi juuniku keskkel ära pidada, herra si-
seministri enese poolt soowitatud korras
administratiiv asjade peawalitsusele, nii et
kõik wormaalsed takistused kõrwaldatud
pidid olema, kuid wastus tuli jälle eitaw
— luba ei saadud.

Ühenduses üleüldise ametiühisuste kong-
ressiga tahtis maatööliste liit ära pidada
maatööliste ametiühisuste kongressi. Esi-
mesel korral — aprillis saadi luba liig

hilja, mispärast kongressi ära pidada ei saadud. Uue lubapalwe peale — kongressi juunis ära pidada lubada — teatati aga liidule, et maatöölise kongress lubatakse ära pidada Tallinna asemel Tartus, mis tegelikult wõimatuks tegi kongressi kokku kutsuda. Nii keelati siis teistkordsele lubanõutamisel ära ka see kongress, mille keelamiseks esimesel korral nähtawasti ei leidunud „seaduslikku alust“.

Meile on selge, et herra siseminister, keelates ära tööliste kongressid siis, kui kodanlusel on täieline wabadus kongresside pidamiseks, on talitanud puht poliitilistel motiividel, et sellega takistada ja häwitada Eesti töölisteliikumist, ja sellepärast, silmas pidades herra siseministri sihilikku tegewust tööliste ametiühisuste kongresside mittelubamises, paneme ette Riigikogule pöörduda Wabariigi Walitsuse poole järgmise arupärimisega:

1. Kas on Wabariigi Walitsusel teada, et siseministri korraldusel on kaks korda — aprillis ja juunis — ametiühisuste kongressi luba sihilikult andmata jäetud.

2. Mis mõtleb teha Wabariigi Walitsus, et sarnasele omawolilisele ja sihilikule tegewusele piiri panna ning wõimaldada töölisteklassile kongresside pidamist ja organiseerimistööd üleüldse.

Tallinnas, Toompeal, 20. juulil 1921.

E. I. S. T. P. Riigikogu rühma nimel:

(Allkirjad) J. Piiskar,
A. Liiberg,
P. Keerdo,
A. Hansen.“)

Juhataja K. Wirma: Sõna on arupärimise põhjendamiseks r. e. Piiskar'il.

J. Piiskar (is.): Sellekujuline arupärimine on Riigikogule ette pandud juba teist korda. Omal ajal esitati selle küsimuse kohta arupärimine, siis kui Eesti üleriikline ametiühisuste kongress ära keelati — aprillikuul. Tol korral põhjendas herra siseminister luba mitteandmist sellega, nagu ei oleks täidetud kõik wormalused, nagu oleks luba andmata jäetud puht wormalsetel põhjustel, kuna herra siseministril ametiühisuse kongressi, kui niisuguse wastu sisuliselt mitte midagi ei olla. Nüüd on samasugune keeld korratud ilma põhjenduseta ja see asjaolu on sundinud meid uuesti arupärimisega esinema. Meile näib, et küsimus on lihtsalt sellel pinnal: nii nagu kodanline wõim on olnud alati tööliste organiseerimise ja

nende klassikorralduste wastu, nii on ta ka praegu. Alati on osatud ja püütud igasuguste wormalsete ja mittewormalsete takistuste kaudu töölisteliikumist takistada, eriti kongresse, kui tööliste organiseerimistöö tähtsamaid silmapilke. See on olnud üks harilikumatest wõtetest igal ajal ja sedasama wõtet näeme tarwitatawat ka Eestis ametiühisuste kongressi mittelubamise puhul. Puudub meil ju praegugi koosolekute ja kongresside seadus; põhiseaduses on ainult teataw lakooniline märkus, et koosolekute ja kongresside wabadus on just nagu olemas. Tegelikult aga ei ole seda mitte olemas, waid talitatakse heaksarwamise järele. Mõned kongressid, mis nähtawasti walitsusele meelepärased ringkonnad kokku kutsuwad, saawad luba alati, ükskõik missuguses korras nad seda luba nõuawad, kas wara wõi hilja. Teiste jaoks aga otsitakse wanu weneaegseid paragrahwe, mida harilikult ei tarwitada, ja kui ka neid enam ei leidu, jäetakse põhjused nimetamata ja asi on selge. Need nähtused sunniwad paari sõnaga asjakäiku üksikasjalisemalt walgustama. Esimene kord keelati ära tähendatud ametiühisuste kongress, nagu tähendasin, puht wormalsetel põhjustel; öeldi, et kongressi kokkukutsujal, s. o. korraldawal komisjonil, mis oli loodud kahe suurema tööliste keskorganisatsiooni edustajaist, ei olewat põhikirjalist õigust sarnaseid kongresse kokku kutsuda. Kui tähendati, et sarnaseid kongresse on enne kokku kutsutud, siis tähendas herra siseminister, et mis enne on tehtud, see ei olewat temale mõõduandew. Kui endine walitsus seadust ei täitnud, siis on temal paragrahwid olemas, tema käib nende järele. Waatamata selle peale, et kongressi lubasaamise palwe oli kuu aega enne kongressi ära antud, tuli keeld alles 3 wõi 4 päewa enne kongressi korraldajatele kätte. Kongressi korraldajad, lootes, et wast lubasaamine meie kantseleis saamatuse tõttu wiibib ja siiski tulemata ei jää, olid lasknud kongressi üleskutsed walmis trükkida, sest pärast ei oleks jõutud seda teha. Nüüd on aga tarwilikuks peetud teatud paragrahwi põhjal nende wastu sellepärast süüdistust üles wõtta, sest Einbundi määrus ütleb, et enne lubasaamist ei ole õigust kongressi celtõid algada. Kuidas saab nüüd ülemaalist tööliste kongressi kokku kutsuda, kui lubaküsimuse lahendamine jäetakse wiimaste päewade peale?

Samal ajal, wõi selle kongressiga ühenduses kawatseti maatöölise kongress ära

pidada, mille kokkukutsujaks oli üleriikline maatöölise liit, kui juriidiline isik. Kõik wormaalsed nõuded said täidetud ja sellepärast ei leitud põhjusi kongressi ärakeelamiseks ja umbes 4—5 päewa enne kongressi saadi luba kätte. Seal juures unustati siseministeeriumis ära, et ei saada ju ometi 5 päewa jooksul kongressi kokku kutsuda sel lihtsal põhjusel, et põhikiri nõuab, et umbes kuu aega enne peavad kutsed laiali saadetud olema, niisama ka sellepärast, et kongressile oodati üleüldise kongressiga ühiseid saadikuid. Nii tuli paratamata maatöölise ametiühisuste kongress, mis kord juba lubatud oli, edasi lükata. Selle järele küsiti herra siseministrilt, missuguses korras siis praegu kongressi kokku kutsuda tuleb ja toimetati just ta enese näpunäidete järele. Et aga aega oleks igasuguste wormiliste küsimuste lahendamiseks, määrati kongress võrdlemisi hiljemaks, nii et terwelt 2 kuud aega jäi luba nõutamiseks. Lubasaamise palve anti ära 16. aprillil ja kongress oli määratud 12. juuni peale, nii siis peaaegu 2 kuud eeltööde jaoks. Kuigi oli talitatud herra siseministri näpunäidete järele, jõudis siiski viimastel päewadel korraldajate kätte eitaw vastus. Ja nüüd juba ilma mingisuguse põhjendusest. Nähtawasti ei leitud enam wormilisi motiive, mida oleks teatud paragrahwidega siduda saanud. Kuidas sellekorraldist keeldu põhjendatakse, seda kuuleme ehk käesolewa arupärimise puhul herra siseministrilt eneselt, kui ta heaks arwab tema peale wastata. On ju herra siseminister ise otsekohe ütelnud, et temal on täiesti ükskõik, kes kongressi kokku kutsub ja missugused kongressid kokku tulewad. Kui aga küsimus seaduspärasest korras lahendamiseks, ei ole tema mingisuguste kongresside vastu. Kui nüüd luba andmata jätmise puhul ette ei tooda mitte põhjendatuid motiive, ega näidata, missugused worminõuded täitmata on jäetud, siis on teatud wastolud siseministri seletuse ja selle korra wahel, kuidas tegelikult talitatakse.

Tuleme nüüd maatöölise kongressi juure, mis kawatseti Tallinnas ära pidada ja milleks ka luba anti, kuid mis tuli puhttehnilistel põhjustel edasi lükata. Aprillis korraldati palwet uuesti, wõi lihtsalt anti teada, et kongress astub kokku ja et ta juba lubatud on, muud kui ainult mitte eelnimetatud päewal, waid hiljem. Selgus niisugune asjaolu, et mai lõpupoole saadi luba, kuid kongress oli Tallinnast sattunud Tartu, ilma et kongressi korraldajatel sel-

lest aimugi oleks olnud ja ilma, et keegi sellesugust soowi oleks awaldanud. Seda ühelt poolt. Teiselt poolt: kui herra siseminister wormilistest põhjustest nähtawasti lugu peab, siis oleks temal pidanud selge olema, et põhikiri, mille peale ta ükskord toetas, kohustab liidu juhatus kutseid kuu aega enne kongressi laiali saatma. Kui aga enne lubasaamist eeltöid teha ei tohi, kutsed vähemalt kuu aega enne kongressi laiali peab saatma ja kui see asjaolu kõik teada oli, aga sellepeale waatamata ometigi siseministeeriumi kantselei, kellel küll terwelt kuu aega tarwitada oli wormilise külje lahendamiseks, jättis lubasaamise viimaste päewade peale enne kongressi, siis on see teise sõnaga öeldud kongressi keeld, sest teda ei saada enam põhikirja korras kokku kutsuda. Kui kongress, näituseks, selle asemel, et teda kokku tulla lasta seal, kus teda wõimalik on ära pidada, määratakse kas Ruhnu saarele, Petherisse wõi kusagile mujale, siis on see tegelikult ka kongressi ärakeelamine, sest luba ei saa igas kohas tarwitada, kus eeltingimised selleks puuduvad, et kongress kokku astuda wõiks. Nii on siis wormiliselt antud jaataw vastus tegelikult eitawaks muutunud.

Sarnaste asjaolude juures on selge, nagu ma juba alguses tähendasin, et siin on püütud takistada töölisteliikumist ja tööliste organiseerimist ja see on praeguse sisepoliitika teine külg, mida ühelt poolt aetakse igawärwilise politseiaparaadi kaudu, kinni wõttes tähtsamaid tegelasi tööliste seas ja teiselt poolt igasuguse organiseerimistöö takistamisega. Loodetakse töölisteriidadesse tuua ühelt poolt jõudude puudust ja teiselt poolt tahetakse ära häwitada kõik organisatsioonid, et siis jääks järele korraldamata hulk, keda kerge oleks walitseda ja taltsutada. Meie oma arupärimisega oleme Riigikogu enamusele wõimaluse annud selles küsimuses seisukohta wõtta ja otsust selle poliitika kohta anda. Ma panen ette seda arupärimist vastu wõtta.

Juhataja K. Wirma: Ma palun neid, kes selle arupärimise wastuwõtmise poolt on, käed üles tõsta ja palun sekretäri häälde ära lugeda. (Sekretär loeb häält.) Selle arupärimise ettepaneku poolt on antud 18 häält, ja et arupärimine loetakse wastuwõetuks ainult siis, kui 25 Riigikogu liiget seda toetawad, siis on see arupärimise-ettepanek tagasi lükatud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorra-punkti juure üle.

3. E. I. S. T. P. Rk. (Arupärimise rühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele Harku kolonii kohta. tekst: „Riigikogule. E. I. S. T. P. Riigikogu rühma arupärimine Harku kolonii kohta.

Kohtuministeeriumi eelarwe arutamise puhul Riigikogus toodi ette peajasjalikult ametliku uurimiskomisjoni protokollile järele ja haridusministeeriumi sellekohase kirjawahetuse põhjal hulk väga kaaluwaid andmeid, mis näitawad, et Harku kolonii on praegu otse wõimatumas seisukorras ja on alaealiste kurikalduwustega laste parandusasutusest, milleks ta peaks olema oma ajutise põhikirja § 1 järele („Riigi Teataja“ nr. 28/29 1919 a.) muutunud asutuseks, kus kaswan-dikka mitte ei parandata ega kaswatata, waid otse selle wastu rikutakse ja pealegi piinatakse.

Herra kohtuminister ei arwanud heaks seletust anda ettetoodud tõsiasjade kohta. Waremalt tähendas ta aga oma kõnes samal koosolekul, et kuigi Harku koloniis wõiwad ette tulla wäikesed puudused, midagi iseäralikku seal siiski ei olla. Sedasama tõendas ka täiendatud rahaasjanduse komisjoni koosolekul wangimajade peawalitsuse ülem, pealegi toonitades, et ei olla põhjust ega wadjadust koloniid põhjalikumalt ümber luua.

Nii on siis küllalt põhjust arwata, et kohtuminister ja wangimajade peawalitsus tõepoolest leiawad Harku koloniis asjad päris korras olewat ja ei kawatsegi midagi ette wõtta ülalmainitud protokollile järele ettetoodud ja teiste sarnaste wäärnähtuste kaotamiseks Harku koloniis.

Kõige selle põhjal paneb E. I. S. T. P. Riigikogu rühm Riigikogule ette pöörduda Wabariigi Walitsuse poole järgmise arupärimisega:

1) Kas on teada Wabariigi Walitsusel Harku koloniis walitsew wõimatu olukord.

2) Mis kawatseb Wabariigi Walitsus ette wõtta, et niisugused olud Harku koloniis edasi ei kestaks.

3) Kas, ja millal, kuidas kawatsetakse Harku kolonii ümber korraldada wastawalt ta põhikirjale, s. o. alaealiste kurikalduwustega laste parandusasutuseks.

Palume see arupärimine wõtta Riigikogu 28. juuli koosoleku päewakorda.

Tallinn, Toompea, 27. juulil 1921 a.

E. I. S. T. P. Riigikogu rühma nimel:
(Allkirjad) J. Piiskar,
A. Hansen,
Oskar Gustawson,
P. Keerdo.“)

Juhataja **K. Wirma**: Sõna on arupärimise põhjendamiseks rahwasaadikul herra Piiskar'il.

J. Piiskar (is.): See arupärimine ei käi Riigikogu enamuse pailapse siseministri herra Einbund'i kohta ja sellepärast on ehk tema saatus parem, kui eelmise oma. Mina omalt poolt ei taha hakata teda üksikasjaliselt põhjendama, sest need asjaolud, mis arupärimist tarwilikuks tegid, nimelt asja faktiline külg, on Riigikogule tuttawad juba kohtuministeeriumi eelarwe arutamise ajast. Põhjuseks, mis pärast meie siiski arupärimisega esinema pidime, oli see, et herra kohtuminister ei ole heaks arwanud nende väga tõsiste asjaolude peale mingit tähelpanu juhtida, ei ole heaks arwanud esineda mingisuguse seletusega. Ja et uuesti alla kriipsutada seda, et need, kes seda küsimust algatasid, siiski seletust nõuawad, oleme esinenud arupärimisega. Selle juures on silmas peetud asjaolu, et wastawate ametkondade, kui ka wangimajade peawalitsuse poolt eelarwekomisjonis, ja ka siin Riigikogu kõnetoolil on rõhutatud, nagu oleks Harku koloniis asjad, kui mitte just heas korras, siis ikkagi enam-wähem korras ja nagu tuleks seal ette ainult mõnesuguseid wäikseid puudusi, millest üleüldse rääkida ei mak-saks. Mulle on weel meele jäänud wangimajade peawalitsuse ülema seletustest, et tema ei kawatsegi Harku koloniid teistel alustel ümber luua, sest tema arwates olla ta enam-wähem õigel alusel, tulla ainult mõned wäikesed puudused kõrwaldada ja asi olla korras. Nendest piltidest, mis Riigikogule ette kantud, pidi wististi igauhele selge olema, et Harku koloniis asjad niiviisi edasi kesta ei wõi, tema tuleb kas likwideerida ehk teisele alusele seada. Sellepärast peaks Riigikogu, kui tema enamusel tõesti huwi selle wastu on, kuidas alaealiste lastega ümber käiakse, kes ühel wõi teisel põhjusel Harku koloniisse on sattunud, ja missuguseid inimesi neist seal kaswatakse, seda arupärimist omalt poolt toetama ja kohtuministeeriumi sellega sundima, sellesse küsimusse lahendust tooma.

Asi on seda põnewam, et selle asemel, et katsuda seda küsimust kuidagi wiisi la-

hendada, on Harku kolonias, nagu haridusministeeriumi kirjastki juba selgus, hoopis wastupidised asjaolud maad wõtnud. Ma wõiksin endistele andmetele lisaks weel toonitada seda, et näituseks, hiljuti täitsa ilma enese teadmata tagandatud ametist walwekommisjoni esimees, kes omalt poolt püüdis seal asju üleüldiseks rahulolemiseks korraldada. Seda ühelt poolt. Teiselt poolt on tagandatud ametist õpejõud ja wäga iseäralistel põhjustel, mis neid õpejõudusid sugugi ei lase leppida sarnase teguwiisiga. Kõigist õpetajaskonna esituse katsetest hoolimata seda küsimust lahendada, on jõutud sinnamaale, et Eesti õpetajate liidu juhatus oli sunnitud kõiki asjaolusid arwesse wõttes, mis Harku kolonias walitsewad, niihästi kaswatustöö kui ka töötingimiste suhtes, wastu wõtma otsuse, milles ta juhib kõigi organiseeritud õpetajate tähelpanu seal walitsewate asjaolude peale ja hoiatab neid sinna ametisse minemast, kunni sealsed töötamisolud ei ole põhjalikult ümber loodud. Nii kaugele on siis sellest küljest asi läinud, ja loomulik, et keegi korralik kaswataja sinna ei sõanda minna ja õieti ei peagi minema, kui ta ennast komprometeerida ei taha. Edasi teatati mulle eile, kindlaid andmeid mul selle kohta ei ole, aga seda ütles üks rahwasaadik, kelle otsekohesuse juures mul põhjust ei ole kahelda, et Harku kolonias uueks juhatajaks isiku asemele, kes sealt üleüldisel nõudmisel tagandati, olla määratud isik, kes on olnud 20 aastat Schlüsselburi sunnitöölise wangimaja juhataja. Igatahes wäga auwäärt teenistusaste alaealiste kurikalduwustega laste parandusmaja juhatajale. Waadake, selles sihis arenewad praegu sündmused ja kohtuminister arwab heaks waikida.

Oma põhikirja järele peab Harku kolonias olema alaealiste kurikalduwustega laste parandusmajaks, kuhu saadetakse wastawate kohtuotsuste peale eeluurimise all olewad alaealised lapsed. Tähendab, osa kaswandikka on temas wangistusel. Edasi leiame meie, terve rea punkte selles põhikirjas, mis näitawad, et sinna wõetakse wastu ka neid, kes ei ole kohtu poolt trahwitud ega kohtu poolt sinna määratud, näit., kurikalduwuste tõttu waestelaste warjupaigast wäljaheidetud kaswandikka, tähendab inimesi, kellel on teatawad kalduwused kuritegewuse poole ja keda on waja teistest eraldada, et nemad teiste peale halwalt mõjuda ei saaks; siis weel kodutajäänud alaealisi, kui neid niisuguse teguwiisi pealt tabatakse, mis eneses kuri-

tegewusele kalduwust eeldab. Tähendab, korralikus riigis wõiks ja õieti peaks kõik need paberrossimüüjad uulitsapoisid Harku kolonias olema, sest see on niisugune elu, mis kuritegewusele kalduwust eeldab. Peale selle peaksid Harkusse saama mahutatud põhikirja järele kuritegewuste, joomarite ja awalikkude naisterahwaste lapsed, kelles puuduliku kaswatuse tõttu kalduwusi kuritegewusele wõib eeldada, ja wiimaks need lapsed, keda nende wanemad tahawad parandusmajasse paigutada lasta. Nii on siis selge, et Harku kolonias palju rohkem alaealiste kaswatus- ja parandusmajaks, kui wangimajaks peaks olema, sest põhikiri näitab, et seal mitte alaealiste wangistus-asutust pole tahetud korraldada, waid see asutus on oma iseloomu poolest täiesti kaswatusasutus.

Edasi on asutuse põhikirjas ette nähtud meetodid, mis seal tulewad tarwitada, ja mille järele tuleb kaswandikkudega ümber käia, ning neis on rõhutatud täiesti wastupidist sellele, mis seal tegelikult sünnib; näit., ütleb § 20, peale selle, kui on üles loetud mõnesugused kitsendused, mis asutusest lahkumist takistawad ja mitmesugused karistuswiisid, nagu noomitus teiste laste juuresolekul, nelja silma all, siis töölepanemine wäljaspool järjekorda, ja kõige raskemana kartserisse panemine; peale eelpool ülesloetud tähenduste ja kitsenduste öeldakse § 20-das, et asutuses mingi asi ei tohi wangistusasutust meele tuletada; kolonias juhataja ja kaswataja kohus on asutuse sisemist elu nii rajada ja hoida, et lapsed ennast mitte ei tunneks seitskonnast äratõugatuna, et miski asi neis kuritegewust ei süwendaks, waid et iga kaswandiku head ja tugewad küljed wälja arendatud ja karastatud saaks.

Siin on aga Harku kolonias seisukohast küllalt kujukaid pilte toodud, nii et igaühele ilma pikema seletuseta peaks selge olema, et sarnane seisukord Harkus enam kauem kesta ei tohi. Niisama on selge, et kohtuministeerium ilma wälise surwealduseta Riigikogu poolt Harku kolonias sisemist korda selle asutuse põhikirjas ettenähtud alustel mitte ümber luua ei taha. Et küsimust liikuma panna, oleme meie käesolewa arupärimisega esinenud, ning ma teen sellepärast ettepaneku seda arupärimist wastu wõtta.

Juhataja K. Wirma: Ma palun neid Riigikogu liikmeid, kes selle arupärimise wastuwõtmise poolt on, käed üles tõsta ja niikaua ülewal pidada, kunni sek-

retäär nad ära loeb. Seda arupärimist on toetanud 32 Riigikogu liiget. Sellega on see arupärimine vastu wõetud. (J. Piiskar (is.): Palun sõna ettepaneku täiendamiseks arupärimise asjas.) Sõna on rkl. Piiskar'il.

J. Piiskar (is.): Käesolewas arupärimises puudutatud küsimus on juba pikemat aega arutusel olnud, andmed on kõikidel teada, ka kohtuministeeriumil, sellepärast arwan, et küllalt oleks, kui arupärimise wastamiseks ühenädaline tähtaeg määrataks ja järgmisel neljapäewal tema peale wastust oodata wõiks. Teen sellepärast ettepaneku, wastuse andmiseks ühenädaline tähtaeg määrata.

Juhataja K. Wirma: Ma juhin Riigikogu liigete tähelepanu kodukorra § 90 peale, milles on öeldud, et niisuguses asjas waja on Wabariigi Walitsuse ja wastawa ministeeriumi esitaja seisukohta ja arwamist ära kuulata, kui ministeeriumi esitaja koosolekul wiibib; koosolekul teda täna küll ei ole... (Hüüded: Ta ei tahagi siia tulla, ta waikib selle peale)... aga siiski peaks Riigikogu seda arwesse wõtma. Herra Piiskar'i poolt on tehtud ettepanek arupärimise peale wastamise tähtajaks määrata järgmine neljapäew. (Hüüded: Järgmine koosolek, ühe nädala jooksul!) Selle ettepaneku kohta on sõna rkl. herra Jürgenstein'il.

A. Jürgenstein (rhw.): Mina arwan, et meie garanteerida ei wõi, kas Riigikogu tulewal neljapäewal weel kokku tuleb; sellepärast panen ma ette, arupärimise peale järgmisel arupärimise koosolekul wastata.

Juhataja K. Wirma: Sõna on ettepaneku kohta rkl. herra Piiskar'il.

J. Piiskar (is.): Kui arwatakse, et tulewal neljapäewal enam koosolekut ei ole, siis toetan mina herra Jürgenstein'i ettepanekut ja wõtan oma ettepaneku tagasi. (J. Wanja (kom.) koha pealt: Kui ma järgmist koosolekut nimetasin, siis mõtlesin ma täna õhtuse koosoleku peale.)

Juhataja K. Wirma: On tehtud 2 ettepanekut. Ma asun hääletamisele...

H. Martna (sd.) (koha pealt): Ma teen ettepaneku, määrata wastamiseks 3-päewaline tähtaeg, sest kui Riigikogu otsustab, et järgmine koosolek on tähtaeg, siis ei ole sellega tähtaeg mitte kindlaks

määratud, sest et järgmine koosolek weel ära määratud ei ole. (Hüüded: On kindlaks määratud, täna õhtul kell 5.)

Juhataja K. Wirma: Nüüd on siis 3 ettepanekut tehtud. Kõige pealt panen hääletamisele herra Jürgenstein'i ettepaneku, arupärimise tähtajaks määrata järgmist arupärimise koosolekut. (Hääletatakse.) Selle ettepaneku poolt on 14, vastu 20 häält. Sellega on ta tagasi lükatud. Panen hääletamisele ettepaneku, et järgmisel Riigikogu koosolekul arupärimise peale wastata. (Hääletatakse.) Selle ettepaneku poolt on 8 häält ja vastu 30 häält; sellega on ta tagasi lükatud. Ma panen hääletamisele ettepaneku kolmepäewaline tähtaeg määrata. (Hääletatakse.)

Esimene ettepanek on saanud poolt 14, vastu — 20; teine ettepanek poolt — 8, vastu — 30 ja kolmas poolt 18, vastu — 30 häält. Sellega on kõik ettepanekud tagasi lükatud. (Naer.)

4. Rahwaer. Rk. (Arupärimise rühma arupärimise ettepanek Wabariigi Walitsusele riigistatud mõisadest lahutamata karjamõisade ning renditalude rendiolude korraldam. asjus. tekst: „Riigikogule. Arupärimise ettepanek Wabariigi Walitsusele riigistatud mõisadest lahutamata karjamõisade ning renditalude rendiolude korraldamise asjus.“)

Asutawa Kogu poolt 10. oktoobril 1919 aastal wastuwõetud maaseadusega wõõrandati riigi omanduseks kõik Eesti wabariigi piirides olewad mõisad ja maad, mis Balti eraseaduses § 597 tähendatud, ühes kõigi nende päraltolemiste ja kõlbulise põllumajanduslise inwentaariga, olgu wiimane mõisaomaniku, pidaja, ehk rentniku päralt (maaseadus, § 1). Sama seaduse § 2 ütleb, et „wõõrandatawad maad ja inwentaar lähewad üle Eesti wabariigi omanduseks selle seaduse jõusseastumise päewast alates ja wastutawad nende eest pidajad, kui ilma wolituseta wõõraste asjade ajajad kunni waranduse üleandmiseni põllutööministeeriumile.“

Et maaseadus 25. oktoobril 1919 a. „Riigi Teatajas“ nr. 79/80 wälja kuulutati, siis läksid eelpool tähendatud maad sellest päewast alates Eesti wabariigi omanduseks üle ning kõik nende pidajad, siin hulgas mitte üksnes sennised omanikud, waid ka sennised rentnikud ning pidajad kitsamas mõttes, wastutawad riigi ees selle wa-

randuse eest, mis nende käes ning ainult sel määral, mil määral ta seaduse väljakuulutamise päeval igatühe käes oli, kui wolituse ta wõõraste asjade ajajad. Oli mõis, karjamõis wõi mõisa renditalu, mis wõõrandamise alla käis, wõõrandamise momendil kellegi käes kasutada rendilepingu alusel, siis tunnistas maaseaduse § 5 ka selle lepingu tühjaks, nagu sama seaduse §§ 1 ja 2 seda sennise omaniku omanduse õigusega tegid, ja andis uue omaniku — Eesti wabariigi — esitajale — põllutöoministeeriumile — õiguse tühjakstunnistatud rendilepinguid uuenendada. Kunni mee sündinud ei ole, on sennine mõisa, karjamõisa wõi talukoha rentnik wastutaw wabariigi ees kui wolituse ta tema käes olewa riigi maatüki walitseja, s. o. tema peab selle maatüki eest, kui oma isikliku waranduse eest hoolitsema.

Kuigi maaseaduse maksmahakkamisest juba warsti kaks aastat möödas on, ei ole põllutöoministeerium kõigi endiste mõisa rentnikkudega, iseäranis aga endiste eramõisade talukoharentnikkudega uusi rendilepinguid teinud ega mõtlegi nähtawasti teha, nagu üks hiljutine juhtumine selgesti tõendab: tänawu aasta maikuus andsid Sangaste mõisa kwootemaa rentnikud põllutöoministeeriumile palwekirja, kus palusid nendega wiibimata kirjalikud rendilepingud sõlmida nende käes tarwitadaolewate talukohtade kohta ning igasugune wahetalitus selles asjas, isegi endise Sangaste mõisa omaniku krahw Bergi oma, kui seaduswastane ja otstarbetu kõrwaldada, ja said selle peale põllutöoministeeriumi maakorralduse peawalitsuse käest 13. VI. 21. nr. 6134 all järgmise wastuse: „Sangaste wallawalitsusele. Palun teatada Sangaste walla kwootemaa talukohtade rentnikkudele J. Pöder'ile ja teistele, et nende kaebtuse asjus Sangaste mõisa end. omaniku Bergi poolt tehtud rendimaadesse puutuwa te korralduste kohta on välisministeeriumi kaudu Soome saadiku poole pööratud. Kunni maa krahw Bergi kasutada, ei sega põllutöoministeerium ennast Bergi ja kolmandate isikute wahekorrasse ja jätab kaebajatele õiguse oma huwide kaitseks kohtu poole pöörata.“ Põhjüst Sangaste mõisa kwootemaa rentnikkudele palwega põllutöoministeeriumi poole pöörata andis asjaolu, et krahw Berg nendele paar päewa enne jüripäewa uued renditingimised teada andis, kus juures 1916 aasta rent 100 kunni 200 korda kõrgendatud oli. Selle palwe põhjalik läbi kaalumine oleks seda enam tarwilik olnud, et herra Bergi järsu, et mitte enam ütelda,

toimetuse tagajärjel wahekord möödalainud kewadel Sangastes niiwõrd terawaks muutus, et isegi sõjariistadest laskmisi ette tuli, missugune asjaolu põllutöoministeeriumile teadmata ei olnud.

Nüüd on krahw Berg Sangastes sammu astunud, mis kohaliku rahwa keskel ääretult rahutust on tekitanud, mis inimeste meeleolu elewile ajab ning millele väga soovimata wahejuhtumised wõiwad järgneda. Nimelt on krahw Bergi ülesandel Walga notaarius Tuul terwe öö 16. juulist wastu 17-dat Sangaste mõisa renditalusid mööda sõitnud, nendes rentnikka isegi südaööl üles äratanud ja nendele krahw Bergi teadaande kätte andnud, milles wiimane rentnikule rendilepingu üles ütleb 1-eks maiks 1922 a., ilma ühegi põhjuse ette toomata, ja rendikohta ühes hoonetega omale tähen datud tähtajal tagasi palub anda.

Et sarnane väljamaalase toimetamine umbes 60 rentnikuga asjata ärewust rahwa keskel tekitab ning soovimata nähtusi elule wõib kutsuda, et maaseaduse elluwimise juures Wabariigi Walitsus makswatest seadustest täpisealt kinni peab pidama ning sedasama ka kõigilt ametiasutustelt ning ametnikkudelt nõudma, et iga Eesti wabariigi elanik, tema kodakondsuse peale waatamata, peab end makswate seaduste alla painutama, siis peab Eesti demokraatlise Rahwaerakonna Riigikogu rühm tarwili kuks täielist selgust ülalkirjeldatud asjaolude kohta muretseda ning paneb Riigikogule ette Wabariigi Walitsuse poole järgmise arupärimisega pöörata:

1) Kas on Wabariigi Walitsusel teada, et mõned riigimõisad väljamaalaste käes kasutada on, kuna maksew seadus wabariigi lõunapoolses osas väljamaalastele keelab liikumata waranduste müümist, rendileandmist jne. väljaspool linna piire (Waata B. E. S. § 620, märkus ja 14. märtsi 1887 a. määrus)?

2) Kas on Wabariigi Walitsusel teada, et Sangaste mõisa endine omanik krahw Berg, kes Soome kodanik, saades põllutöoministeeriumilt Sangaste mõisa kasutamiseks, on mõisa kwootemaa rentnikkudele paar päewa enne jüripäewa uusi renditingimisi pakkunud, kus 1916 a. renti kunni 200 korda on tõsta tahetud ning hiljem, 16/17. juuli öösel umbes 60 rentnikule Walga notaariuse H. Tuule läbi rendilepingud 1-seks maiks 1922 a. ilma ühegi põhjenduseta üles ütelnud ning talukohte ühes rentnikkude poolt ehitatud hoonetega tagasi palunud anda?

Kui kõik need asjaolud on Wabariigi Walitsusele teada, siis missuguseid sammusid mõtleb ta astuda, et:

1) edaspidi väljamaalastel rohkem õigusi Eestis ei oleks, kui riigi oma kodanikkudel;

2) et mõisade kasutamisele andmist väljamaalastele seal, kus see seadusega otsekohe keelatud, enam ette ei tuleks, ning sennised ettetulnud juhtumised kõrvaldatud saaksid;

3) et kõigi mõisa, karjamõisa ning talurentnikkudega, kes asuwad maaseadusega riigi kasuks wõõrandatud maa peal, saaksid ilma endiste omanikkude wahetalitusega põllutöoministeeriumi poolt rendilepingud sõlmitud.

Tallinnas, 27. VII. 21.

(Allkirjad) O. Liigand,

J. Järwe,

A. Jürgenstein,

A. Birk.“)

Juhataja **K. Wirma**: Sõna on arupärimise põhjendamiseks rahwasaadikud Liigand'il.

O. Liigand (rbw.): Austatud rahwasaitajad! Siit kõnetoolilt on õige tihti esinetud arupärimistega Wabariigi Walitsusele ehk tema üksikutele liigetele mitmekestel põhjustel. Iseäranis on seda õigust ohtlalt tarwitanud pahema tiiwa rühmad, kes juba parlamendi algusest peale teatasid, et nemad Riigikogusse pole tulnud töö tegemiseks, waid töö takistamiseks. Sellepärast on siis ka arupärimiste kohta juba teataw eelarwamine walitsema saanud ja selle tõttu pean ma omaks kohuseks tähendada, et Rahwaerakond seda arupärimist esitades ei ole mitte tahtnud sarnasele kõmulisele teele asuda, waid ainult teatawat otstarbet kätte saada riigistatud eramõisade renditalude rendilolude korraldamise asjus. Olud seal tarwitawad tingimata parandust, iseäranis neis kohtades, mis väljamaalaste omad olid. Arupärimise-ettepanek on Riigikogu liigetele kirjalikult välja jagatud, mispärast ma üksikute faktide juures pikalt peatada ei taha; tahaksin ainult mõne üksiku asja peale tähelepanu juhtida. Nagu teada, on Asutawa Kogu poolt 10. oktoobril 1919 a. wastuwõetud maaseaduse järele riigistatud mõisade omanikkude hulgas üks osa väljamaalasi. Maaseadus ei ole väljamaalastele mingisuguseid eesõigusi ette näinud, küll on aga makswates seadustes neil mitmesuguseid kitsendusi liikumata waranduse omandamise ja pidamise asjas. Bakti eraseaduse III kõite § 620 juures olew märkus ja 14. märtsil 1887. a.

määrus keelab väljamaalastel liikumata waranduse omandamist väljaspool linnade piire. Märkuses on öeldud, et Kura ja Liiwi kubermangudes väljamaa alamatel ei ole õigust omandada väljaspool sadama- ja muud linnasid liikumata warandust, on keelatud seda pidada ja kasutada. Sellega on siis nimetatud isikute warandus liikumata waranduse näol alati õige kõikuwas seisukorras olnud. Seadusemääralist wahetkorda pidama ülewõtmata mõisatalude rentnikkudega sundis neid see, et neid ähwardas alati hädaoht, et wastasel korral nende warandus riigile üle wõetud wõiks saada. Eriti tahaksin siin toonitada Sangaste mõisa lugu. Seal sündis nimelt niisugune lugu, et 21. aprillil tänawu kewadel sõitis mõisa käskjalg walda mööda ümber ja kästas rentnikka mõisa uusi renditingimisi wastu wõtma. Et aeg hiline oli, siis ei wõtnud rentnikud uusi tingimisi wastu, pealegi et nende teada maa riigistatud pidi olema, ja enam endisele omanikule ei kuulunud. Rentnikkude arwamise järele wõis nende renditingimisi korraldada ja määrata ainult põllutöoministeerium ja pealegi olid renditingimised niisugused, et nad umbes 200 korda üle nende määrade ulatasid, mis rent oli 1916 a. ja 8 korda kõrgem kui eelmisel aastal. Näit. oli talu rent, mis 20 taaldril suur, 1916 a. 220 rubla, 1920 a. 4846 marka. Selle talu eest nõuti uute tingimiste järele 32.000 marka. Rentnikud said seda teada käsulehel, mis käskjalale kaasa antud oli. Seda renti ümber rehkendades rukki hinna peale, nagu riigi poolt ülewõetud mõisades toimetatakse, oli wahetkord niisugune, et maapidamiste pealt, kus walitsus umbes 10 klg. rukkid nõudis, krahw Bergi poolt 40 klg. nõuti, nii siis umbes 4 korda kõrgemat renti. Rentnikud leidsid, et nemad ei ole kohustatud rendi wahetkorda astuma mõisaomanikuga, waid otsekohe Wabariigi Walitsusega. Nad andsid sellekohase märgukirja Wabariigi Walitsusele, nimelt põllutöoministeeriumile mailkuus sisse. Selles märgukirjas juhiti tähelepanu selle peale, et üks põllutöoministeerium on wolitatud kwootemaade rendilepingutes muutusi ette wõtma. Ühtlasi näidati ka selle peale, et ettenäidatud lepingu lõpetamise korral maaseaduse § 9 järele tasu wõib nõuda. Samuti ei tohiks wäiksemat kahtlust olla selle kohta, et rendileasaamiseks endistel rentnikkudel eesõigus on ja et riigistatud maad edasi rentida ei wõi. Selle märgukirja peale tuli märgukirja andjatele põllutöoministeeriumi poolt järgmine wastus: „Põllutöoministeeriumi maakorral-

duse peawalitsus. 13. juunil 1921 a. nr. 6134 Sangaste wallawalitsusele. Palun teatada Sangaste walla kwootemaa talukohtade rentnikkudele J. Pöder'ile ja teistele, et nende kaebtuse asjus Sangaste mõisa end. omaniku Bergi poolt tehtud rendimaadesse puutuwa korralduste kohta on välisministeeriumi kaudu Soome saadiku poole pööratud. Kunni maa krahw Bergi kasutada, ei sega põllutööministeerium ennast Bergi ja kolmandate isikute wahekorrasse ja jätab kaebajatele õiguse oma huwide kaitseks kohtu poole pöörata. (Allkirjad.)“ Siin on väga iseäraline selle wastuse wiimane osa, kus põllutööministeerium otsekohe ütleb, et kunni maa krahw Bergi kätte kasutada on antud, ei sega põllutööministeerium ennast mitte Bergi ja kolmandate isikute wahekorda ja jätab rentnikule õiguse kohtu poolt kaitset otsida. See kirja lõpp on otse kui pilge rentnikule, sest ei ole mingisugust seadust, mis wahekorda normeeriks mõisnikkude ja rentnikkude wahel. Nii ei ole rentnikkudel ka lootust, et nad kohtus mingit kaitset leida wõiksid. Maaseaduses on öeldud, et wahekordade määrajaks ei saa mitte olla mõisaomanik, sel korral krahw Berg, ega tema wolinik, waid rendilepingute määrajaks wõib olla ainuüksi põllutööministeerium, sest maaseaduse § 5 järele on kõik wõõrandatawa maa peale tehtud rendilepingud oma maksuwa kaotanud ja põllutööministeeriumil jääb õigus neid uuendada. Nii siis olid rentnikud pandud hoopis isesugusesse wahekorda. Nad olid põllutööministeeriumi poolt täiesti ilma kaitseta jäetud. Sellele järgnes uus fakt, nimelt niisugune, et 16/17. juuni öösel ilmus paigale Walga notaarius Tuul ja... (O. Liigand langeb minestusse.)

Juhataja **K. Wirma**: Kuulutan waheaja.

Peale waheaja algab koosolek kell 11.20 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **K. Wirma**.

Sekretääri kohal sekretäär **A. Tupits**.

Juhataja **K. Wirma**: Riigikogu läheb päewakorras edasi. Sõna on korra kohta rkl. hra Birk'il.

A. Birk (rhw.): Korra kohta on mul järgmine ettepanek: kodukorras on ette nähtud, et arupärimise toetamiseks antakse sõna ainult ühele arupärimise allakirjutajale. Praegu seisame meie juhtumise ees, mis kodukorras ettenägemata on, sellepärast tuleks wäljapääsetee leida, et asjast

üle saada. Isand Liigand on arwatawasti suurema osa oma mõtetest juba wälja ütelnud, kuid lõpuni ei saanud ta mitte kõike ette kanda, sellepärast teen ma ettepaneku: wõimalus anda erakorraliselt kellegile teisele arupärimise allakirjutajale arupärimist toetada.

Juhataja **K. Wirma**: Sõna ei soowita, ma panen selle ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) See ettepanek on wastu wõetud. Sõna on arupärimise toetamiseks rkl. Birk'il.

A. Birk (rhw.): Eelkõneleja jäi peatama selle momendi juures, kus juulikuu ööl wastu 17., see on just laupäewa õhtul wastu pühapäewa käis Walga notaarius Tuul Sangaste mõisa rentnikka üles ütlemas. Mispärast paremat aega ülesütlemiseks ei leitud, kui laupäewa ööl, ei tea. See on just niisugune öö, kus nädala raskus ja tööwaew kõige rohkem wäljapuhkamist nõuab. Ma ei ole selle küsimuse alal notariaal seadustega tegemist teinud, aga minule, kui juristile, näib see hoolimatus olewat, et paremat wõimalust ei leitud inimestele ülesütlemiseks, kui ainult laupäewane öö.

See ülesütlemine ise on sisuliselt huwitaw sellepärast, et ta rentnikka seab isesuguse olukorra ette. Walga notaarius poolt on Sangaste mõisa rentniku esitaja wolitusel ära antud järgmisesisuline teadaanne: „Austatud herra Pöder. Teile rendile antud Põdra talu tuleb teil 1. maiks 1922 a. ühes hoonetega ja wastawa põhu ja heintega minule ära anda. Kui Teile seda wabatahtlikult ei tee, olen ma seda täitmist sunnitud kohtuteel nõudma.“ Siin ei ole mingisugust kahtlust, et Sangaste mõisa omanik peab ennast nähtawasti rendileandjaks, mis väga tähtis saab olema rendilepingu olukorra selgitamise juures. Teiseks nõuab Sangaste mõisa omanik ka hoonete äraandmist. Minul ei ole küll teada, kelle omad need hooned on, kuid arupärimise üleüldise põhjendamise juures ei ole see praegu nii tähtis, kuid tähtis on olukord, millesse rentnikud selle ülesütlemise puhul on seatud.

Peab lõpuks ütlema, et end. Sangaste mõisa talude rentnikud on selle ülesütlemise tõttu ärewusesse sattunud ja et ette tulnud on isegi laskmisi. Wiimasel ajal, nagu Sangaste poolt tulnud isikud jutustawad, olewat rahulolematud weel suurenenud, sellepärast tuleks see olukord kiirelt lahendada, sest wõib juhtuda, et see ei ole

ainukene juhtumine, kus renti 200-kordseks tahetakse tõsta.

Käesolewas asjas oli tarwis arupärimisega esineda Wabariigi Walitsuse ees sellepärast, et siin tegemist on mitme ametkonna tegewusega. Ta ei puuduta ainult põllutöoministeeriumi, waid huwitaw on ka kohtuministeeriumi seletus Walga notariuse tegewuse kohta. Panen ette Rahwaerakonna rühma nimel seda arupärimist wastu wõtta.

Juhataja K. Wirma: Ma palun neid Riigikogu liikmeid, kes selle arupärimise wastuwõtmise poolt on, käed üles tõsta. Mul näib, et kaugelt üle 25 hääle seda toetawad ja sellega on see arupärimine wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juure üle.

5. E. Rahwaer. Rk. rühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele Seliküla wiinawabriku rendileandmise asjus. (Arupärimise tekst: „Riigikogu Juhatusese. Arupärimise-ettepanek Seliküla wiinawabriku rendileandmise asjus.

Seliküla mõis Järwamaal (Järwa-Jaanis) on asunikudele wälja jaotatud, kes walmis olid ka mõisas olewat wiinawabrikut rendile wõtma. Selle wastu ei olnud esialgselt põllutöoministeeriumil midagi, waid kohalik riigimaade ringkonnawalitseja aitas weel asunikka hea õpetusega: kartuliühisust asutada ja ühisuse kätte siis ka wiinawabrik wõtta. Asunikud asutasid ka siis kartuliühisuse ja andsid sellekohase põhikirja Rakwere-Paide rahukogusse registreerimiseks.

Wiinawabriku rendilewõtmise juures ei tahtnud rentijad mingisuguseid eesõigusi saada ja ei mõelnud rendileandjad neile eesõigusi anda, ja nii kuulutati maakorralduse peawalitsuse ringkirja juhatuse järele wälja (ringkiri 10. maist s. a. nr. 6236), et Seliküla mõisa wiinawabrik rendile antakse. Rendiletahtjad pidid hiljemalt 20. juuliks s. a. oma soowid kirjalikult ära andma ja loomulik oli oodata, et kui rendiletahtjaid enam on kui üks, et siis nende wahel wõistlus toime pannakse.

Asunikude kartuliühisus andis õigel ajal enese wiinawabriku rentijaks üles, ja nagu hiljemalt selgus, oli ta ainukene ülesandja. Nii oleks pidanud arwama, et wiinawabrik temale ka rendile antakse, kuid sarnane arwamine pidi päris ootamatalt ekslikuks saama, sest 18. juulil s. a., s. o. weel enne ülesandmiste tähtaja lõppu, oli

põllutöoministeeriumist kohalikule riigimaade-walitsejale käsk tulnud Seliküla wiinawabrik Wõhmetu põllumeestekogu kartuliühisusele wälja rentida. Kuna teisest küljest Wõhmetu põllumeestekogu kõnealolewast mõisast 6—7 wersta kaugel asub, aga asunikud mõisa mail asuwad, siis näib ka selle poolest antud rendikäik küllalt isearaline olewat. Nagu, edasi kuulda, olla sarnaseid juhtumisi ka mujal ette tulnud.

Kuna pealegi asunikude hea käekäigu tõstmine loomulikult Wabariigi Walitsuse üheks tähtsamaks ülesandeks on, siis oleme kõige eelmise põhjal kohustatud herra põllutöoministri poole järgmise arupärimisega pöörama:

1) Kas põllutöoministeeriumil on teada, et mitmel pool endiste mõisade wiinawabrikud, näit. Järwamaal, end. Seliküla ja Karino mõisades, samade mõisade asunikude õigustatud huwisid rikkudes tahetakse seaduswastasel teel rendile anda, ja 2) kui see põllutöoministeeriumile teada, mis mõtleb siis ministeerium ette wõtta asunikude hüwide kaitseks ja jaluleseadmiseks.

Eesti Rahwaerakonna Riigikogu rühma nimel:

(Allkirjad) A. Jürgenstein,
J. Järwe,
O. Liigand.

Tallinnas, 27. juulil 1921 a.“)

Juhataja K. Wirma: Sõna on arupärimise põhjendamiseks r. e. herra Jürgenstein'il.

A. Jürgenstein (rhw.): Austatud rahwasaadikud! Maareformi teostamine on teatawasti üks kõige raskematest asjadest meie noores wabariigis ja sellepärast tuleb seal igasuguseid sekeldusi ette, millele meie praegune arupärimine pühendatud on. Eelarwe läbirääkimiste juures rõhutati, et seesuguseid arusaamatusi ja wigasid ette on tulnud kohtadel, mida põllutöoministeeriumi poolt katsutud parandada.

Neid eksitusi ei sündinud mitte üksi maajagamisel, mis ju loomulikult ikka nurinat sünnitab, waid ka majapidamises, nii ühes ja teiseski asjas. Seda on ette tulnud ka nendes kõrwalistes majapidamise harudes, mis mõisadega ühes üle wõeti. Seal peaks asi lihtsam olema, kuid meie näeme, et ka seal sekeldusi ette tuleb ja just niisuguseid, mis mitte kohtade peal pole tekkinud, waid ministeeriumis. Arupärimises on näha, kuidas see asjakäik on ja ma tahaks esmalt selle peale tähendada, et kõigist eelarwe läbirääkimistest, mis põllutööreformi

teostamise asjas peeti, paistab iseäranis välja see asjaolu, et asunikude eest küllalt ei muretseta. Tuleb kõige pealt neile riiklist toetust anda, et nad jalad alla saaksid ja et reformi läbiwiimine, kus ühest suurest majapidamisest mitu saadaks, ilma suure mureta teostataks. Siin toonitati põllutöömistri poolt, et riik ei jõua piiramata määrdul abi anda. Kui riik ei jõua rahaliselt toetada, siis wõiks ta seda määruste abil teha, mis riigile mitte palju maksma ei lähe. On näituseks, kusagil wiinawabrik välja rentida. Wiinawabrik on üks niisugune tööstuse ala, mis põllumajandust suurel määrdul toetab. Nagu teada, on praak väga tähtis loomatoit, ja edustab karjakasvatust ning tõstab suurel määrdul põlluwiljakust. Soowitaw oleks, et wiinawabrikud asunikkuude-rentnikkuudele välja antaks, kus need sellesama mõisa põllupidamiseks tema wäärtused ära kasutawad. Tuleks ära hoida, et murdmist põllumajapidamises vähem ette tuleks. Nüüd on selle tarwis põllutöömisteeriumi poolt 10. mail s. a. niisugused reeglid välja antud, mis kohustawad wiinawabrikute rentijaid kartuliühisustesse astuma ning neid registreerima, ning siis põhikirju ja reegisooe ette panema teatawale ringkonnawalitsejale. See teatab sellest kroonumaade-ülemale, kes kontrahi omakorda ringkonnawalitsejale lepingutegemiseks tagasi saadab. Nüüd on niisugune rentimine Seliküla mõisas ja ka Karino mõisas ees olnud, kuid kahjuks on seal mööda mindud seadustest. Seal on asutatud asunikkuude keskel ühisus. On korralikult registreeritud ja juba kewadel, maikuus, on nad palwe sisse annud, et tahawad wiinawabrikut rentida. Sellel seltsil oli täis wõimalus wõtta wabrikuid oma kätte, sest liikmete hulgas oli asjatundjaid mehi, nagu, näituseks, kumbagis mõisas üks wiinapõletaja ning üks asunik, kes katelsepa ametit tundis. Üleüldse oli see selts majandusliselt tugew küllalt, et seda wabrikut oma kätte wõtta. Ka ringkonnawalitseja ja maakonnaülem edendasid oma poolt lootust, et nad wabrikud oma kätte pidid saama. Seaduse järele sai ajalehtedes välja kuulutatud ja tähtajaks pandud 20. juuli, et selleks päewaks peawad pakkumised sisse antud olema. Nagu näha, oli ka nimetatud selts pakkumise sisse annud. Korraga tuleb aga sellele kartuliühisusele teade ringkonnawalitseja poolt, et tema seda wabrikut mitte ei saa, waid põllutöömistri abi on ta välja tüürinud põllumeestekogude kartuliühisusele, mis sealt umbes 5—6 wersta

eemal. Asi oli nüüd päris halb, sest selts oli kõik ettevalmistused juba selleks teinud. Tuli välja, et põllumeeste ühisus, kellele wiinawabrik sai välja renditud, mingisugust abi ei tarwita, ja et selle eesotsas Järwa-Jaani õpetaja Rosenstein seisab, kes väga kõwa ärimees. Kaks meest, kes ses asjas minu juures käisid, ütlesid, et neile olla öeldud: „Mis te tühja ikka jändate. Teie ajate asju teendrite kaudu, kuna meie peremehe juure läheme eestuksest sisse“. Seliküla mehed pöörasid kohe ringkonnawalitseja poole järgmise kirjaga: „Järwamaa III ringkonnawalitsejale. Riigimaade-ülemale kantseleist kuulsin eile, et Seliküla wiinawabrik põllutöömistri abi korralduse põhjal Wõhmetu põllumeestekogu kartuliühisusele rendile antawat ja meie poolt Teie kuulutuste peale sisseantud palwe 13. juulist s. a. tähele panemata jäetawat. Ei tahtnud seda uskuda, kuid sealt öeldi, et kirjalik korraldus Teile juba ära saadetud, ja teda Teie juures näha wõib. Palun Teie kirjalikku tõendust, kas on see tõesti nii? Kui see siiski nii on, siis palun ehk wast wõtate waewaks ja teatate kellele, wõi mis otstarbeks said Teie kuulutused välja pandud? Kas on Teil aimu, kui palju waewa ja kulu oleme meie, selle ühisuse asutajad, kelledest alles paljud algajad asunikud, näinud, et ühisust kokku saada ja wiimase jõupingutusega tulewikus oma põllusaaduste ümbertöötamist ilma wahekasu andmata kindlustada. Ja nüüd, kus kõigega walmis, teatatakse, et wabrik juba teistele ära on antud, kelle eesotsas seisab Järwa-Jaani koguduse õpetaja Rosenstein. Peame siis nüüd jälle seda saksa paluma, et tema poolt määratud tingimistel oma põllusaadustest lahti saada? Seliküla kartuliühisus arwab, et siin eksitusega tegemist on ja loodab kindlasti, et põllutöömisteerium, kui tähendatud wabrik peaks tõesti Wõhmetu põllumeestekogu kartuliühisusele rendile antama, seaduslikku teed käies, seda wiga parandab ja wabriku Seliküla kartuliühisusele ära rendib, sest et wiimane, demokraatlist korda silmas pidades, kõigiti seaduse järele ja õigel ajal selle wabriku rentimiseks on talitanud. Selikülas, 21. juulil 1921. a. Seliküla kartuliühisuse esimees Neuhaus.“

Selle peale wastas see, kellele kiri saadetud, järgmist: „Teie järelepärimise peale teatan, et mina tõesti riigimaade-ülemalt ministri abi korraldusest Nr. 9237 18. VII. s. a. ärakirja sain, mis järgmiselt käib: „Karino ja Seliküla wiinawabrikud välja rentida Wõhmetu põllumeestekogu kartuli-

ühisusele.“ Minu kuulutused olid wälja pandud maakorralduse peawalitsuse poolt 10. mail s. a. Nr. 6236 all ringkirjaliselt teatatud korralduse põhjal, missuguse paberis sisu teile tuttav on. Selle korralduse olen karwapealt täitnud ja teie poolt sisseantud palwe ühes tõendawate dokumentidega kohe minu poolt kuulutustest teada antud ajal riigimaade-ülemale otsustamiseks ette pannud. Et teie ühisus ainuke oli, kes määratud tähtjaks palwe Seliküla wabriku rentimiseks sisse andis, oleks teil küll maakorralduse peawalitsuse poolt maksmapandud korra järele õigus wabrikut teadaantud alusrendiga saada, kuid otsekohest ministri abi korraldust täites ei saa mina midagi parata ja pean lepingu Wõhmetu põllumeestekogu kartuliühisusele tegema.

Mis põhjal niisugune korraldus tehtud, ei tea teile kahjuks ütelda.“

Siis teine kiri Karino põllumeeste ühisusele sama 8. ringkonna walitsuse poolt:

„Sellega teatan Teile, et Karino mõisa wiinawabrik on põllutöeministri abi poolt wälja renditud Wõhmetu põllumeestekogu kartuliühisusele 18. VII. 21.“

„Waadake, need asjaolud on natukene imelikud. Seaduse järele peaks wiinawabrikud wälja rentima ringkonnawalitseja aga mitte põllutöeministri abi, kes ometi ministri poolt antud määrusi ise peaks täitma ja nende täitmise järele walwama. Põllutöeministri seletuse järele on käesolew juhtumine seaduste ignoreerimine. Ma ei tea mitte ütelda ja usun, et põllutöeministri juhataja sellest juhtumisest midagi ei tea ja kui tema nüüd arupärimist kuuleb, siis arwan, et ta selle asja jälle jalule seab. Aga mida mitte jalule seada ei saa, on see kibeduse tunne, mis järele jääb sellest, et mitte otstarbekohaselt ja seaduse järele õieti ei ole talitatud. Ma tahtsin just selle peale tähelpanu juhtida, et märkõrjas otsekohe öeldakse, et põllumeestekogu on teatud mõttes poliitiline kogu, kes muidugi asunikku peale heameelega ei waata. Muidugi ei ole asunikudel mingisugust mõtet oma kasusid ühisusega, kes nende kohast umbes 10 wersta kaugel, jagada. Asunikud on majandusliselt muidugi palju kehwmad, kui wanad põllumehed. Walitsus neile raha laenuksandmisega ka vastu ei tule. Ja kui põllumeestekogu eestseisus asunikku vastu waenulik on, siis tekitab see juhtumine asunikku juures muidugi kibedat meeoleolu ja waenu põllumeeste ridades. See asi tuletab mee-

le prohwet Nathani juttu waese lese utetallest, kes piduks tapeti, kuna peremehel omal tallesid küllalt tappa oli. Mina tahan sellepärast tähelpanu juhtida selle peale, et neid asju parandataks, sest sarnasõid juhtumised on mujal mitugi korda ette tulnud. See on nüüd küll asjata katse kihutustöö läbi põllumehe ühe mütsi alla seada. See tagajärg ilmutab ennast warsti. (N a e r j a w a h e l h ü ü d e d.)

Juhataja K. Wirma: Palun rahu!

A. Jürgenstein (rhw.): Mina olen kaugel sellest, et põllumehe ja parempoolseid kujutada, kui igasuguseid marodööre. Ma tean wäga hästi, et põllumees on samsugune inimene, kui iga teine ja loomulik on, et igal inimesel on oma huwid esimesel kohal. Ma ei taha mitte iseseiswate ja kommunistide kombel mürglit teha, waid tahan ainult, et põllutöeminister siin asja kohta seletust annaks ja ütleks, kas siin on süsteemiga tegemist, wõi on see üksik juhtumine, mida parandada wõib. Wõib olla on siin iseäralised asjaolud, mis on sundinud niimoodi talitama, wõib olla, on süüdi mõni üksik ametnik ehk wähem rööpaseadja, kes asja niisugusesse seisukorda on juhtinud. Sellepärast panen ette seda arupärimist vastu wõtta.

Juhataja K. Wirma: On ettepanek tehtud arupärimist vastu wõtta. Palun neid Riigikogu liikmeid, kes selle arupärimise wastuwõtmise poolt on, käed üles tõsta. Arupärimist toetawad kaugelt üle 25 liikme, seega on see vastu wõetud. Herra põllutöeminister soowib asja kohta kohe seletusega esineda. Kas oldakse selle vastu? (H ü ü d e d: P a l u m e.) Sõna on põllutöeministril.

6. Põllutöeministri seletus arupärimise peale Seliküla wabriku rentimise asjas. Põllutöeminister B. Rostfeldt: Lugupeetud wiinawabriku rentimise asjas, see arupärimine oleks mone päewa wiibinud, siis poleks Riigikogul mitte põhjust olnud seda päewakorda wõtta. Eile ilmusid minu poole ministri abi Seliküla ja Karino kartuliühisuste esitaja ja palusid wiinawabrikute rentimise asja rewideerimise alla wõtta ja endist korraldust, — wabrikuid Wõhmetu ühisusele rendile anda, — tühjaks tunnistada. Siin on meil wist ühe eksitusega tegemist. (P a h e m a l t p o o l t: K o g e m a t a a l l a k i r j u t a t u d ?) Mitte kogemata alla kirjutatud, aga minis-

teeriumile oli teada antud, et Seliküla ja Karino mõisa ühisuses on maatamehed, kes seal esimest wiulit mängiwad ja ainult 15 asunikku. Ühisusel on maatameeste kapitaal. (Pahemalt poolt: Kas maatameestel on kapitaal?) Jah, endiste ametnikkude kapitaal, seal hulgas ka mõnel linnamehel, sest maatamehed on selles mõttes, et neil seal mõisas maad ei ole. Silmas pidades, et ministereerium on püüdnud senni võimaldada, et wiinawabrikud võimalikult asunikkude kätte läheks ja et nende kasutajad oleks kooperatiivid, kuhu igauks sisse pääseda wõib, oli arusaadaw see korraldus riigimaade-ülemale, et wiinawabrikut wälja anda teisele ühisusele, mis põllumeestekogu oli asutanud. Eile aga, enne seda kui mul arupärimisest weel teada ei olnud, tulid Selikülalt esitajad minu poole ja siis selgus, nende informatsiooni järele, et asunikka on selles ühisuses rohkem, kui 15, nimelt 32, ja et Seliküla ühisus igauht vastu wõtab. Seda arwesse wõttes muutsin mina endise korralduse ja panin ette riigimaade-ülemale, et kui Selikülas tõesti 2 ühisust on ja mõlemates asunikud, siis tuleb neile ette panna ühineda, kui aga seda kätte saada ei wõi, siis tuleks nende 2 ühisuse wahel wõistlus toime panna. Niisamuti talitada ka Karinos. Teist teed oleks mul raske leida. Herra Jürgenstein'ile tahtsin ma weel wastata, et ei wõi ju nõuda, et ühisuses wõiwad ainult selle mõisa asunikud olla, kes seal kohad on saanud, sest wiinawabrik ei saa ju mitte wäheste kartulitega läbi, waid ennemalt toodi kartulid ka teistest mõisadest ja talupidajate käest. Sellepärast ei wõi ka nüüd mitte keelata talupere mehi ühisusse vastu wõtta, sest muidu peaks wabrik ainult asunikkude kartulitega töötama.

Juhataja K. Wirma: Kas arupärijad on wastusega rahuldatud? Sõna on Riigikogu liikmel Jürgenstein'il.

A. Jürgenstein (rhw.): Ma pean ütlema, et meie wastusega mitte täiesti rahul ei ole ja palume läbirääkimisi kohe awada.

7. Läbirääkimised Juhataja **K. põllutöoministri Wirma:** Ettepanek seletuse puhul. on tehtud läbirääkimisi kohe awada. Selle kohta sõna ei soowita, siis ma panen ta hääletamisele. Wastu ei olda, sellega on otsustatud läbirääkimisi kohe awada.

A. Jürgenstein (rhw.): Ma tahtsin tähendada selle peale, et siin on palju selgitatud, kuid et wõimalikuks saaks päris selgusele jõuda, tahtsin ma herra ministrit küsida ja tähendada, et herra ministri kaitsmine ometi liig heasüdamline oli. Nii, näituseks, informatsiooni lugu. Mina ei tea, kes on need informatsiooni andjad, miks ei pöördud riigimaade-ülemale ja ringkonnawalitseja poole?

Teiseks, kui see asi nüüd nii on, et sinna rewideerima saadetakse, miks ei oodatud siis kunni 20. kuupäewani, mis ajaks wäljarentimine wälja kuulutati, nagu meie sellest kirjaist näeme. Siis seletati siin, et teise mõisa asunikud on ka samasugused põllumehed, ja et ühe mõisa asunikud ei pea wabrikut ülewal, see on iseenesestki arusaadaw. Wahe on ainult selles, kes seda juhtiwat osa etendab, kas keegi wäljastpoolt wõi asunikud seestpoolt. See teine, Rosensteini ühisus, ei wõta teisi, kes tahawad juure. Ma leian, et see igatahes on üks wäike „promach“, (Naer), kuigi mitte suur, aga siin on wiga. (Naer).

J. Zimmerman (töer.): Herra põllutöominister teatas, et ta on walmis wiga parandama, et ta rendib wälja wabrikud enampakkumise teel. Seal wõistleks siis kaks ühingut: üks oleks see, kes põllul kartulit kaswatab ja tahab neid wabrikus ümber töötada, s. o. täiesti ühistegew asutus, mis oma saaduste ümber töötamiseks asutatud, teine on pastoriga eesotsas, kauge-malt põllumehed (A. Weiler (töer.) kohalt: Missuguse pastoriga?), kes tulewad sinna mitte oma kartulid ümber töötama, waid selleks, et oma kapitaalile võimalikult suuri kasusid leida. Niisugused kaks ühisust pannakse wõistlema. Üks on kapitalistlik ühisus ja teine ühistegelik. Ehk läheb põllutöoministril weel õnneks kolmandat leida, see on Tallinna ärimehi. (Naer.) Enne oli see põllutöoministereeriumi põhimõte, et niisugused asutused, mis põllusaadusi ümber töötasid, anti kõige pealt kohalikkudele põllumeestele. Wabrikud anti neile teatawa taksi järele. Neile üteldi, et kui teie tahate selle hinna eest wõtta, siis wõtke ühistegewuslisel alusel ja ei pandud mitte enam toime enampakkumisi. Nüüd minnakse teisele seisukohale. Kui wõorastel ärimeestel on võimalik enampakkumisele tulla, siis on loomulik, et asunikud, kes kehewamad on, seda wabrikut mitte ei saa ja see läheb põllumeestekogude kätte, kellel praegu suur kapitaal tarwita-da on ja kes ühistegewuse alusel ei seisa. Äri-

mehed ei wõta kohalisi kartulikaswatajaid kõiki oma hulka, sest neil ei ole kartulikaswatajaid tarwis, waid rahamehi.

A. Jürman (põl.): Ma tahan ainult paari nähtuse peale tähelepanu juhtida. Meie teame, kui möödaläinud aastal wiinawabrikuid wälja anti, siis oldi hädas, et ei ole wõtjaid, ja ministeerium pidi tahes ehk tahtmata oma kätte jätma palju wabrikuid. Nõnda jäid kümned wabrikud minewal aastal kasutamata. Täna näeme, et ühe wabriku peale on mitu tahtjat, tähendab, nad on hinda läinud. Waatame tagasi kuidas töötasid wabrikud, kas olid nad nii suureks kasuallikaks, et neist wõiks teha nii suurt tüliõuna, siis näeme, et minewa sügiseste kartuli ja piirituse hindade juures wabrikuomanikud üleüldse wälja ei tulnud. Ühisuste asemikud pidasid üleüldise kongressi ära Tallinnas, kalkuleerisid ja esinesid Wabariigi Walitsusele ettepanekuga piirituse hinda kõrgendada, sest wastasel korral oleks nad sunnitud wabrikuuksi sulguma. See oli täielik fakt ja sellega rehkendati. Sellest näeme, et see nii kasutoow ettewõte wõi allikas ei ole, mille peale nüüd tormatakse, ja mis nii suureks riiuõunaks on saanud. Kui niisugused juhtumised ette tulewad, kus ühe wabriku peale mitu tahtjat on, nagu sellel, siis ei saa meie anda otsekohe õigust ühele ega teisele, ei wõi kaugeltki nõuda, nagu herra Zimmerman, et wabrikud antaks ainult asunikudele. Meie oleme tähele pannud, et uute asunikude seas ei ole niipalju jõudu, et omal jõul wabrikuid töösse panna ja neid korraldada. See tarwitab õige suuri kapitaalale. Harilikult tehtakse siis järgmiselt: grupp inimesi astub kokku, näituseks, endised mõisa teenijad, endine mõisawalitseja, tihti isegi endine mõisnik ehk muud ametnikud ja ärimehed, kes endi ümber koguwad rentnikka. Ei wõi tõendada, et ainult niisugune see ideaalne ühisus on. Nõnda siis, lähemalt waadates näeme, et rentnikkude ühisuste seas rohkesti niisuguseid liikmeid on, kes kapitaali esitawad. Käesolewat juhtumist ma ei tea, aga palju teisi selle sarnaseid juhtumisi on minul teada. Põllumeestekogus on harilikult kõik põllumehed rentnikud kui ka taluomanikud, wahet ei tehta. Põllumeestekogu wõtab heameelega rentnikka vastu; minewal aastal oli õige rohkesti rentnikka põllumeestekogudes ja nad korraldasid ühisel jõul ühisettewõtteid. Näituseks Sael osteti möödaläinud aastal, herra Kerem'i põllutöministeeriumi ajal, wiinawabrik ära ja

nad töötasid ilma lahkuminekuteta hästi. (Wahelhüüded: Nurinat oli küll!) Nuriseti ainult selle üle, et tööstus ei ole nii kasutoow, kui arwati, aga omawahelist mõtete lahkuminekut ei olnud. Arwan, et wiinawabrikute küsimus on rohkem üles puhutud, kui ta tõepoolest wäärt on. Riigikogul ei ole sünnis üksikute wiinawabrikute wäljaandmise korda lahendama hakata. Meil on üleüldiselt tähtis, et kõik wabrikud töötama hakkaks. Kui nad poole jõuga töötawad, toowad ainult kahju. Et wabrikud wõiksid täie jõuga töötada, selleks kulub kõige vähem 100—200 wäikepõllupidaja kartulid ära, nii et kõik ümberkaudsete waldade talupidajad, nii rentnikud kui ostuperemehed, peaksid seal osanikud olema. Loomulik on, et üksikutel juhtumistel intriigid wõiwad ette tulla, kus tüliõunaks on mingisugune wabrik, kuid see ei ole weel niisugune nähtus, mis põhjust annaks arupärimisega Riigikogus esineda.

Põllutöminister B. Rostfeldt: Herra Zimmerman ütles siin, et Wõhmetu ühisus seista kapitalistilisel alusel ja kolmas konkurent tuleb weel Tallinnast. Ma pean ütlemä, et mõlemad ühisused asuwad ühistegelisel alusel. Kui nüüd ministeerium oleks wabriku ühele lubanud, siis oleks jälle teiselt poolt arupärimisega esinetud. Teist teed ei wõi olla; enampakumine tuleb ette wõtta ainult nende kahe wahel.

Siis, mis puutub herra Jürgenstein'i arwamisesse, et asunikud wõiksid ju teiste käest kartulid osta, siis on see ka juba kapitalistiline ettewõte ja mitte enam ühistegeline.

Mis puutub informatsioonis, siis oli see midugi puudulik. Ametnikud, kes wiinawabriku rendile andma pidid, panid seda tähele ja nad tegid õieti, kui asja seisma panid, selle peale waatamata, et korraldus ministri abi allkirja kandis, ja uut korraldust ootama jäid.

A. Jürgenstein (rhw.): Mina tahtsin selle seletuse kohta mõnda ütelda. Nimelt on selge, et kui koha peal kaks ühisust on olemas ja nende wahel wõistlus tuleb, siis peab ometi see, kes mõisa sees asub, juhtiwat osa mängima ja teine wäljast wõib külge liituda. (Wahelhüüed.) Seal ei ole mitte 15 meest, waid täiesti nõuetaw arw. Kui endine mõisaomanik üksipäini wõis wabrikut ülewal pidada, siis wõiwad seda nüüd ka asunikud teha. (Wahel-

hüüded ja naer.) ...ikka osta, ega siis midu ei anta! Ärge arwake, et asunikud nii rumalad on; teie näete, et nad asja nii kaugele on wiinud ja saawad teda ka eden-dama. Aga et nüüd asi selgeks tehti ja, nagu herra põllutööminister ütles, et rentimine on seisma pandud, siis ma rõõmus-tan selle üle wäga. Ma panen oma rühma nimel järgmise ülemineku-wormeli ette: „Herra põllutööministri seletusi Eesti Rah-waerakonna Rk. rühma arupärimise peale end. mõisade wiinawabrikute wäljarenti-mise asjus ära kuulates, awaldab Riigikogu soowi, et asunikkuide õigustatud huwisid tarwilisel määral jaotatud mõisade wiina-wabrikute wäljarentimisel silmas peetaks, ja läheb päewakorras edasi.“

A. Weiler (töer.): (Astub pa-rempoolsete naeru saatel kõ-netooli. Hüüe: Kuidas siis selle piiritusega lugu on?) Siin küsiti herra Tupits'i poolt, et kuidas siis selle piiritusega lugu on. Kõneleme siis peale, kui-das sellega lugu on. (Üleüldinen a e r.) Rahwasaadik Jürman'i kõnet ära kuulates jäi mulle isiklikult niisugune mulje, et põl-lumeestekogud need ainsad riigi päästjad on. Juba minewal aastal olla selgunud, et wiinawabrikud ei tulla omaga wälja, et nende töötada laskmine üleüldse üks õnnetu ettewõtte olewat jne. jne. Ja siis ilmusid wiimasel silmapilgul meie põllume-hed ning hakkasid rentima wiinawabrikuid, mis ainult kahju ähwardasid tuua. Üks asi on ju selge, et kui wälja renditakse kohalik wiinawabrik, siis loob see ümbrusesse kar-tulikawatajatele teatud monopooli. On teada, et kartulid ei saa kauge maa peale laiali wedada. Üks ehk teine, kelle käes wiinawabrik, wõib ka kartulihindasid ette dikteerida. Et see hindade dikteerimine asunikkuide, kui kartulikawatajate, huwisid puudutab, siis on loomulik, et wiimased wiinawabrikuid oma kätte igatsewad. (W a h e l h ü ü e J. H ü n e r s o n ' i p o o l t.) Herra Hünerson, ma olen juba waremalt ütelnud, et teie riiki enam olemas ei ole; teie wõite kõneleda 1918. a. riigist. (N a e r.) Arusaadaw on, et põllumeeste-kogu Järwa-Jaanis, tuntud kirikuõpetaja Rosensteiniga eesotsas, asunikkuide huwisid silmas ei pea. Kuulasin hoolega herra põllutööministri kõnet. Selgus, et asi oli juba enne ära otsustatud põllutööministri abi poolt, kes, nagu meie teame, põllu-meestekogude poolt praegusele kohale tõs-tatud mees on, kui ametline informatsioon kohale jõudis. Tähendab, põllutööministee-

rium tarwitab kahte informatsiooni: abile aitas mitteametlik informatsioon, mis tuli põllumeestekogu poolt, minister aga selle informatsiooniga ei leppinud ja ootas amet-likku informatsiooni. Sellest näeme, et põllutööministeeriumis wõidakse asju kúp-seks teha ka ilma ametlise informatsioo-nita. Huwitaw oli herra põllutööministri wäide, et kui ma ühele poolele annan, siis tuleb teine pool jälle arupärimisega ja meie näeme, et selle arupärimise kartusel oli wiinawabrik juba enne põllumeestekogudele lubatud, kui ametlik informatsioon kohale jõudis, mis asunikkuide eesõigusi kinnitas.

8. Ülemineku-wormeli wastuwõtmine. Juhataja **K. Wirma:** Sisse on tulnud ainult üks üle-

mineku-wormel. Panen selle ülemineku-wormeli hääletamisele. (Hääletatakse.) Wastu ei ole keegi. Sellega on see ülemineku-wormel vastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorra-punkti juure.

9. Koosseisu komisjoni esitise Riigikogule rkl. Jüri Reinthali wabast. asjus. (Riigikogu koosseisu komisjoni esitise tekst: „Riigikogu koosseisu komisjoni esitise Riigikogule Riigi-kogu liikme Jüri Rein-thali wabastamise asjus.“)

Ära kuulates koosseisu komisjoni ette-kannet Riigikogu liikme Jüri Reinthali wangistamise asjus otsustab Riigikogu: Jüri Reinthal'ile tuleb wõimaldada Riigi-kogu liikme kohustetäitmisele asuda teda wahi alt wabastades.

Riigikogu otsustas 21. skp. koosseisu komisjoni ettepanekut Riigikogu liikme Jüri Reinthal'i wangist wabastamise kohta koosseisu komisjoni tagasi anda asja sisuliseks arutamiseks ja motiweerimiseks.“

Selle otsuse täitmiseks leidis koosseisu komisjon tarwilikuks nõutada Jüri Reinthal'i kohta käiawat süüdistusmaterjaali.

Riigikogu Juhatus wasta kirja peale saatis kohtuminister Jüri Reinthal'i süü-distusmaterjaalina kohtupalati prokurööri ettekande 23.VII. nr. 21, mis sisaldab prokurööri ettekande Tallinna tähtsamate asjade kohtuuriija wahekirja kohtupalati prokuröörile ja ära kirja sama kohtuuriija määrusest 1921 a. 17. juunist üleüldise kommunistliku organisatsiooni liigete ja tegelaste süüalustena wastutusele wõtmi-seks w. n. s. § 102 põhjal.

Oma wahekirjas kohtupalati prokuröörile kirjutab kohtuuriija muuseas: „k. k. pid. sead. § 282 põhjal teatan, et kõikide süüaluste üle on niivõrd ühine toimetuse, et eraldada temast süüdistusmaterjaali Reinthal'i vastu kuidagi võimalik ei ole. Kogu toimetuse juures, mis 8 wihust koos seisab, on 15 wihku asjalikka tõendusi, dokumentaalset materjaali, mille ärasaatmiseks läheks rohkem — nimelt paari nädala ümber aega ära, sest et materjaal tuleks korjata (et mitmes kohas hoiul on), lõpulikult järele waadata, iga wihk läbi õmmelda, nummerdada, pitseerida ja paberite nimekirjadega warustada, rääkimata juba sellest, et sarnase toimetuse ärasaatmise puhul eeluurimise töö oleks pidanud koguni seisma jääma.

Peale selle pean tähendama, et maks-was k. k. p. seaduses pole ette nähtud sarnast toimetuste ärasaatmise korda; et aga iga kohtuliku asja käik peab ainult seaduses ette nähtud korras juhitud saama, siis nagu käesolewal juhtumisel, lõpetamata toimetuse ärasaatmist Riigikogusse tuleks lugeda seaduse rikkumiseks, mille eest kohtuuriija peaks wastutama distsiplinaar korras ja ka üleüldiselt n. s. § 419 põhjal.

Kohtuasutuste sisseseadmise seaduse §§ 249 ja 250 järele kontroll iga kohtuasutuse tegewuse üle on ainult kõrgema kohtuasutuste wõimuses oma piirkonnas ja ülemaat kohtuwõimu, E. w. põhiseaduse § 69 järele, teostab Eestis riigikohus; põhiseaduses, milles kohtud rippumatuks tunnistatud (§ 58), pole ette nähtud Riigikogu õigusi kohtuasutuste tegewust kontro-leerida.

Teatades Teile Teile ettepaneku täit-mises tekkinud takistustest, lisan juure, et süüaluste wastutuselewõtmise määru-ses, mille ära kirja saadan, on enam-wähem kõik tähtsam süüdistusmaterjaal koonda-tud, kuid mitte iga üksiku kommunistlise tegelase vastu eraldi, waid rohkem kõige kommunistlise organisatsiooni kohta, mis-suguses kirjelduses täielikum pilt kommu-nistide tegewusest Eesti wabariigis selgineb.“

Kohtuuriija määruse ära kirja läbi luge-des leidis komisjon, et selles põhjenda-takse süüdistust w. n. s. § 102 põhjal üle-üldise kommunistliku organisatsiooni ja tema üksikute rühmade ning tegelaste vastu ja et eriti Jüri Reinthal'i süüdistamise põhjenduseks selle materjaali järele tuleb lugeda ainult asjaolu, et Jüri Reinthal ametiühisuste kesknõukogu nimekir-

jas Riigikogu walimistel esines. Mingisu-gust muud konkreetset süüdistust Jüri Reinthal'i vastu komisjonile esitatud materjaalis märgata ei ole.

Komisjon ei pea mitte tarwilikuks ja oma wõimkonda kuuluwaks otsustada küsi-must, kas kommunistliku organisatsiooni kuulumine isenesest kujutab w. n. s. § 102 ettenähtud kuritegu, selle üle otsus-tab wastaw kohus, kuid komisjon arwab, et ametiühisuste nimekirjas esinemine Riigikogu walimistel — muude andmete puu-dumisel — ei tõenda weel isenesest siiski isegi seda asjaolu, et selles nimekirjas lei-duwad kandidaadid kõik tingimata kommu-nistliku organisatsiooni liikmed oleks.

Arwesse wõttes süüdistusmaterjaali wähesust Jüri Reinthal'i vastu, komis-jon jõudis otsusele, et kuigi Jüri Reinthal'i vastu süüdistus on tõstetud w. n. s. § 102 põhjal, tema edaspidine wahiallpidamine, ja ühes sellega tema kõrwaldamine Riigi-kogust õigusemõistmise otstarbetel, mitte tarwilik ei ole.

Jüri Reinthal'i wahi alt wabastamine ja temale sellega antaw wõimalus Riigi-kogu liikme kohustetäitmisele asuda ise-enesest ei katkesta kohtuuriimist ega koh-tumõistmist. Kohtuuriimine wõib edasi kesta, samuti wõib järgneda kohtuuriimi-sele kohtumõistmine.

Kõike seda arwesse wõttes otsustas komisjon Riigikogule ette panna wastu-wõtmiseks ülemaltoodud wormeli.“)

Koosseisu komisjoni aru-andja **A. Palwadre**: Austatud Riigi-kogu liikmed! Komisjoni aruandjana ei ole mul esialgul midagi iseäralikku juure lisada sellele koosseisu komisjoni seletu-sele, mis kõigile Riigikogu liigetele wälja on jagatud. Koha pealt tähendatakse, et ma trükiwead ära õiendaks. Seletuskirjas on mõned silmatorkawad trükiwead, nii on seal § 102 arwatud wana nuhtlusseaduste hulka, kuid ta kuulub muidugi uue nuhtlus-seaduse hulka. See ongi tähtsam trükiwiga.

Koosseisu komisjon on katsunud täies ulatuses Riigikogu otsust, et seda asja peaks sisuliselt läbi waatama, täita. Kom-misjon on nõutanud wälja tarwiliku mater-jaali. Asja sisuliselt läbi waadates on komisjon siiski oma endise otsuse juure jäänud, nimelt, et rkl. Reinthal tuleb wahi alt wabastada. Tahaks nüüd ainult pea-tada ühe koha juures, mis leidub tähtsa-mate asjade kohtuuriija wahekirjas, kus öeldakse, et selle materjaali hulgas, mis

kommisjonile on saadetud, ei sisaldu veel mitte kõik see materjaal, mis üksikute isikute kohta käia võiks. See koht selles kirjas võib niisugust oletust võimaldada, nagu oleks mujal suuremat süüdistusmaterjaali Jüri Reinthal'i kohta. Kuid komisjonil ei ole mitte võimalust seda oletust kinnitada, et see tõesti nii oleks. Komisjon arwab, et ka nende materjalide hulgas, mis komisjonile mitte ei esitatud, suuremat süüdistust Jüri Reinthal'i vastu ei leidu.

Komisjonile saadetud materjaalis ei leidu mingisuguseid muid erisüüdistusi rkl. Reinthal'i vastu peale üleüldisse kommunistlisesse organisatsiooni kuuluvuse. Kui ka selles materjaalis siiski leidub üksikuid andmeid teiste kommunistliku organisatsiooni tegelaste kohta, kuid Jüri Reinthal'i nime ei leidu seal mitte ja sellepärast komisjon jõudis arwamisele, et kuigi Jüri Reinthal on wastutusele wõetud § 102 põhjal, mille järele õige kõrge trahw võiks olla tema indiwiduaalse süü kohta aga suuremat materjaali praegu ei ole ja komisjonil ei ole mingisugust alust arwata, et seda materjaali teisel rohkem oleks. Ja sellepärast arwab komisjon, et ei ole põhjust Jüri Reinthal'i wahi all pidada, sest wahi alla wõtmise põhjuseks eeluurimisel ei mõju mitte üksi see asjaolu, kui suur karistus ähwardab süüalust, waid ka see, kui suured tõendused on süüaluse süü kohta. Käesolewal korral komisjon ei leidnud suuremaid tõendusi Jüri Reinthal'i süü kohta, mis tingimata tarwilikuks teeks tema wahi all pidamise ja kaaludes kahte põhimõtet, eeluurimise all pidamise tarwuse põhimõtet ja Riigikogu liikme immuniteedi põhimõtet, jõudis koosseisu komisjon kindlale arwamisele, et käesolewal korral Riigikogu liikme immuniteedi põhimõte üle kaalub ja paneb sellepärast Riigikogule ette otsustada Riigikogu liiget Reinthal'i wahi alt wabastada. Komisjoni nimel toetan ma seda ettepanekut.

Juhataja **K. Wirma**: Sõna on rkl. Kalbus'el.

T. Kalbus (töer.): Mina wõtsin sõna korra kohta. Nimelt teen ma ettepaneku 15 minutilist waheaega teha. Nimelt sellepärast, et meie rühm ei ole jõudnud seisukohta wõtta koosseisu komisjoni ettepaneku kohta.

Juhataja **K. Wirma**: On ettepanek tehtud waheaega määrata. Sõnasoowijaid selle ettepaneku kohta ei ole. Panen selle ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Üksikud on vastu. Sellega on otsustatud 15 minutilist waheaega määrata. Kuulutan waheaja.

Waheaeg algab kell 12.15 min.

Peale waheaja algab koosolek kell 12.30 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **K. Wirma**.

Sekretääri kohal sekretäär **A. Tupits**.

Juhataja **K. Wirma**: Riigikogu läheb päewakorras edasi. Sõnasoowijaid ei ole, siis panen ma hääletamisele koosseisu komisjoni ettepaneku, et Jüri Reinthal'ile tuleb võimaldada Riigikogu liikme kohuste täitmisele asuda, teda wahi alt wabastades. (Hääletatakse.) Wastu on mõned üksikud hääled. Sellega on otsustatud seda ettepanekut vastu wõtta.

Riigikogu läheb päewakorras edasi. Sõna on korra kohta r. e. herra Martna'l.

M. Martna (sd.): Teen ettepaneku koosoleku lõpetada.

Juhataja **K. Wirma**: Herra Martna poolt on tehtud ettepanek koosolekut lõpetada. Sõna ei soowita, siis panen ma ettepaneku hääletamisele. (Kära.) Ma palun rahu! (Hääletatakse.) Mõned üksikud on vastu. Sellega on otsustatud koosolekut lõpetada.

Koosolek lõpeb kell 12,35 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees **K. Wirma**.

Sekretäär **A. Tupits**.

